

Algunes claus per entendre el món del Romànic (s. X-XII)

Nom:

Classe:

Edita

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació

Continguts

Endinsar-se en la mentalitat de l'home del romànic

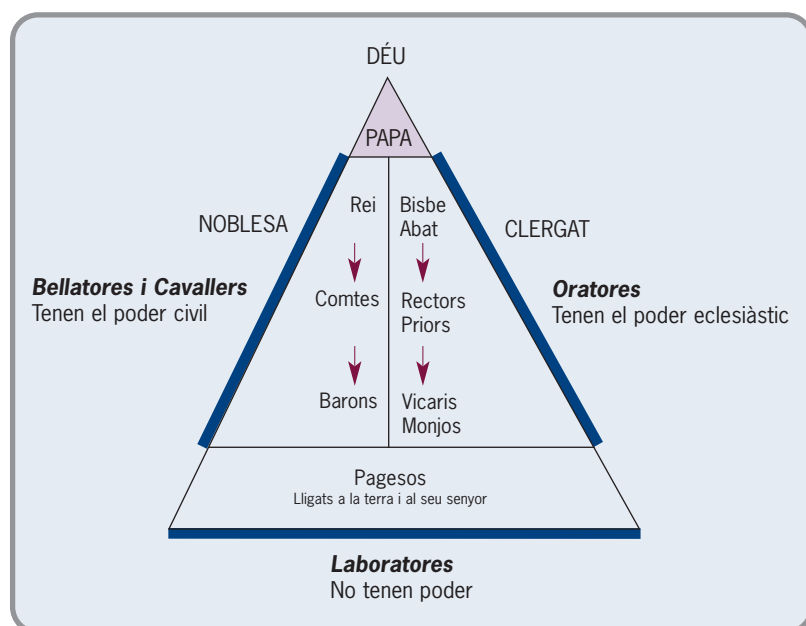
Quan observes una pintura o una escultura romànica, segurament el primer que penses és que és molt simple, molt poc realista. Potser, fins i tot, acabes pensant que no en sabien massa, els "artistes del romànic". La qüestió és que l'espectador d'una obra intenta mirar-la i interpretar-la segons la seva mentalitat, i això, és clar, no ens permet entendre-la. El que cal és fer un esforç per endinsar-nos en la mentalitat de l'Edat Mitjana. El pensament medieval té el seu reflex pràctic en l'art, en l'arquitectura, en la literatura, en el dret, en la política, en el comportament de la societat, en la religió, en la música, en la ciència... Conèixer les bases d'aquest pensament ens ajudarà, per tant, a entendre les formes i el significat de l'art, així com en general el funcionament d'aquest període.

Amb aquest viatge pel Museu Diocesà i Comarcal de Solsona et proposem que coneguis com pensaven els homes i les dones que visqueren entre l'any 1000 i el 1200 de la nostra era per tal que arribis a entendre i a valorar les seves formes d'expressió. Per això, anirem observant les obres i analitzant el seu significat partint de la lectura de les fonts que estan al seu origen.

LA SOCIETAT MEDIEVAL

L'Edat Mitjana es caracteritza per una societat estamental, en què cada grup social acompleix una funció per als altres. Els grups que es consideren més importants són el clergat i la noblesa, ja que exerceixen les funcions més rellevants: la salvació de les ànimes i la defensa militar. La resta de la població, formada per menestrals, mercaders i, majoritàriament, pagesos, procuren l'aliment i altres necessitats materials per a tots els individus de la societat.

En ser una societat on dominava la mentalitat religiosa, l'Església era la institució més valorada. El clergat tenia una presència constant entre la població, a la qual dirigia i ensenyava per mitjà de les predicacions. Els altres estaments acomplien la funció social que tenien assignada, i vivien d'acord amb les seves possibilitats econòmiques; els nobles dedicant-se al govern, a la guerra i als plaers cortesans: festes, banquets, caceres, música, literatura, escacs, justes i tornejos... I els pagesos dedicats quasi bé per complet als treballs del camp i ben escassament als moments de lleure, que es concentraven en els dies de festa religiosa, en les celebracions familiars i en els dies de mercat. Però tots ells vivien subjectes als preceptes que manava l'Església i als seus ensenyaments, dels quals, també n'extreien la seva visió de la mort.

Escriu el nom de cada estament allà on correspon, i indica la funció que desenvolupa

The diagram illustrates the three estates of the Middle Ages: **BELLATORES** (warriors), **ORATORES** (clergy), and **LABORATORES** (laborers). Each estate is represented by an illustration and a label in a blue box. Below each label are three horizontal dotted lines for writing. Double-headed arrows connect the estates, indicating their interdependence.

LA CONCEPCIÓ DEL TEMPS I DE L'ESPAI

L'home medieval tenia una concepció del temps i de l'espai molt diferent de la nostra. La seva concepció, producte de la tasca de culturalització efectuada des dels cercles eclesiàstics i monàstics, es veu reflectida en totes les expressions artístiques. D'altra banda, cal dir que aquesta concepció és resultat de l'adopció, adaptació i síntesi de la mitologia pagana procedent de diferents cultures: mesopotàmica, egípcia, celta, grega, romana i germànica.

EL TEMPS

El temps, a l'Edat Mitjana, es concep com un devenir circular, és a dir, com una repetició indefinida dels cicles del naixement, creixement, mort i renaixement. D'aquí es deriva:

- la concepció del cicle vital de l'home, qui un cop mort, resucita i viu eternament al Paradís.
- la concepció del temps ordinari, en funció dels cicles naturals resultants del moviment del sol i de la lluna, i que donen el dia i la nit i les quatre estacions (amb la sortida del sol reneix el dia, amb la primavera reneix la natura).
- la concepció del temps litúrgic, l'any marcat per l'Església, que reproduïx el cicle de la vida i la passió de Crist (amb les celebracions setmanals -diumenge- i anuals -Advent, Nadal, Quaresma i Pasqua-).

L'ESPAI

L'home concep l'Univers com un tot format per tres estadis: el superior, corresponent al Cel, on està Déu; l'inferior, corresponent a l'Infern, lloc tenebrós on habiten els monstres; i la Terra, on viuen els homes, els animals i les plantes.

El temple romànic simbolitza la unió del món celestial amb el món terrenal, la fusió del diví i l'humà. D'aquí la seva estructura arquitectònica, a base de formes geomètriques carregades de sim-

bolisme. La nau, de forma quadrada o rectangular, representa la Terra i és el lloc on se situen els feligresos. La capçalera, amb formes circulars, representa el Cel i és el lloc on es troben les representacions pictòriques de Déu, els àngels i els sants, i l'altar, lloc on el sacerdot, intermediari entre Déu i l'home, efectua el culte. L'absis està orientat cap a Llevant, per on surt el sol, ja que aquest és símbol de Déu. La portada d'accés es troba a Ponent, on hi ha la penombra, simbolitzant que els homes, en entrar al recinte sagrat, van de la foscor cap a la llum de Déu.

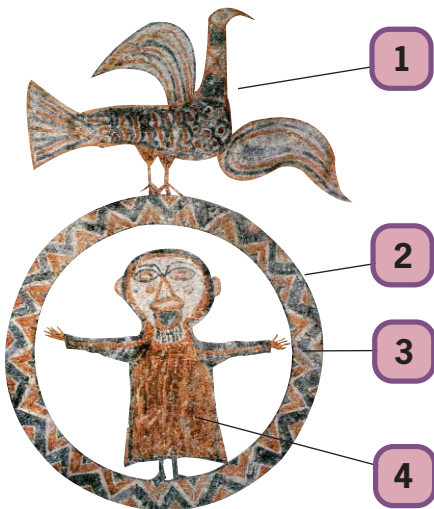
Algunes claus per entendre la simbologia desplegada al temple :

- *Cercle*: símbol d'eternitat, roda del temps, univers, sol
- *Triangle*: símbol de la Trinitat i de la perfecció
- *Quadrat*: símbol de la Terra (4 elements: aire, aigua, foc i terra, 4 estacions, 4 punts cardinals...)
- *Llum*: símbol del bé (per contraposició a la foscor, símbol del mal). Representa l'origen del món i de la vida, i per associació, Déu (Ego sum lux mundi)
- *Alfa i omega*: representació de Crist com a principi i fi del món
- *Signes del zodíac*: simbolitzen la vida de l'home a la terra
- *Ziga-zaga*: símbol de tot allò que és inestable o amorf, per tant de l'aigua, el foc i l'aire.
- Paó o àliga: símbol d'immortalitat

Completa la frase

L'absis es construeix partint de formes circulars.
 En planta, és un i en alçat és un quart d' La coberta és
 i simbolitza

Aquesta imatge localitzada a l'església de Pedret és plena de simbolisme. Observa tots els elements, recorda'n la seva simbologia i intenta extreure'n una interpretació del seu significat.

ELEMENT	SIMBOLOGIA
1
2
3
4
Significat:
.....
.....

MANIFESTACIONS LITERÀRIES

Llegeix atentament els següents paràgrafs, pertanyents a diferents períodes. Et poden ajudar a entendre la concepció de la vida i de la mort a l'Edat Mitjana...

Una de les fonts bàsiques per a la conformació del sistema polític i social medieval és Sant Pau (s.I), qui va escriure les Epístoles, recollides al Nou Testament:

Que tothom se sotmeti a les autoritats que tenen el poder, perquè tota autoritat ve de Déu; i les que de fet tenim han estat posades per ell. Per tant, el qui s'enfronta a l'autoritat es rebel·la contra l'ordre volgut per Déu, i els rebels es buscaran la seva pròpia condemna. Els governants no són de témer quan es fa el bé, sinó quan es fa el mal. Per tant, si no vols haver de témer l'autoritat, fes el bé, i l'autoritat reconeixerà el teu mèrit ja que està al servei de Déu per a conduir-te al bé. En canvi si fas el mal, tem, perquè no és endebades que porta l'espasa: està al servei de Déu per a fer justícia i castigar els qui fan mal. (Rom 13, 1-6)

Vull que compregueu que tot home té Crist per cap, l'home és el cap de la dona, i Déu és el cap de Crist... Pel que fa a l'home, no s'ha de cobrir el cap, perquè és imatge i glòria de Déu, mentre que la dona és la glòria de l'home. No és l'home que va ser tret de la dona, sinó la dona de l'home. (I Cor 11, 3 i 7)

Indica quina visió del poder, polític i social, es desprèn d'aquests textos:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Creu, i després comprendre's.
Sant Agustí (s. IV-V dC)

Quin missatge dona aquesta frase?

.....

.....

.....

Este mundo es el camino para el otro, que es morada sin pesar; mas cumple tener buen tino para andar esta jornada sin errar; partimos cuando nacemos, andamos mientras vivimos, e llegamos al tiempo que fenecemos; así que cuando morimos, descansamos.

Coplas por la muerte de su padre. Jorge Manrique (s. XV)

Què creus que significa i què es justifica amb aquest text?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Allí eren tot sospirs, i plors i clams ressonant per un aire sense estrelles: al principi, sentint-los, vaig plorar llengües diverses i parlars horribles, paraules de dolor, accents de ràbia, veus altes, ronques i soroll de mans formaven un tumult, giravoltant sempre, en un aire sense llum ni temps (...) Vaig comprendre tot d'una, i amb certesa, que aquesta era la tropa dels roïns, que ni els vol Déu ni els enemics de Déu. Aquests desgraciats, que no han viscut, anaven nus i sempre agullonats per tàvecs i per vespes que els seguien (...)

La Divina Comèdia. Cant III La porta infernal Dante Alighieri (finals s.XIII, principis s.XIV)

Què pretén, Dante, donant aquesta imatge de l'Infern?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

A la Divina Comèdia es planteja el viatge de Dante des de l'Infern fins al Cel. Aquesta obra reflecteix la concepció del món, i de l'Univers en general, així com també de la vida, i per tant del temps.

Documenta't sobre la Divina Comèdia i intenta resumir aquests conceptes sobre la vida (terrenal i espiritual) i l'Univers.

.....
.....
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

És innegable, i consta pel testimoni dels sentits, que al món hi ha coses que es mouen. Doncs bé, tot el que es mou, és mogut per un altre. (...) Però si el que mou a un altre és, a l'ensems, mogut, és necessari que el mogui un tercer, i a aquest, un altre. Però no es pot seguir indefinidament, perquè així no hi haurà un primer motor, i per tant, no hi hauria motors (...). En conseqüència, cal arribar a un primer motor que no sigui mogut per ningú, i aquest és el que tots entenen per Déu.

Summa teològica. Sant Tomàs d'Aquino (s. XIII)

Què intenta demostrar, amb aquest escrit?

.....

.....

.....

La funció de l'art i el llenguatge del romànic

Hem dit que la funció de l'Església era vetllar per la salvació de les ànimes, cosa que intentava per mitjà de la predicació del missatge de les Sagrades Escripures. Un altre sistema per transmetre el missatge era l'art, mitjà molt efectiu ja que la majoria de la població era analfabeta. L'art romànic és essencialment religiós, ja que majoritàriament el promovia l'Església. Els clergues encarregaven obres (esglésies, pintures, escultures, orfebreria, llibres, etc.) per al culte i per a l'ensenyança de les Sagrades Escripures. L'art, doncs, no té més funció que connectar amb la vida espiritual o mostrar allò en què han de creure els fidels. Per tal que l'observador no es desviï i vegi l'autèntica bellesa espiritual continguda en l'obra, es rebutja la representació fidel i bella de l'objecte representat. L'art romànic, doncs, és purament simbòlic (transmet el contingut espiritual) i didàctic (ensenya als fidels).

D'ON PROVÉ AQUESTA CONCEPCIÓ?

Sant Agustí (354-430), una de les figures clau del pensament cristià medieval, elabora, en un dels seus llibres més importants, *Sobre la Doctrina Cristiana*, una teoria del simbolisme, segons la qual la realitat material conté la veritat espiritual. Per aquest motiu, les coses materials no s'han de gaudir, ja que només Déu és objecte de gaudi. Les coses s'han d'usar com a mitjà per gaudir de Déu, és a dir, de la veritat espiritual. Aquesta teoria és aplicable a l'actitud que cal tenir davant totes les coses de la vida, i de la concepció mateixa de la vida:

Gaudir és adherir-se a una cosa per l'amor cap a ella mateixa. Usar és emprar el que està en ús per aconseguir el que s'estima. (...) Així mateix, essent pelegrins que ens dirigim a Déu en aquesta vida mortal, si volem tornar a la pàtria on podem ser benaurats, hem d'usar aquest món, no pas gaudir d'aquest món, per tal que per mitjà de les coses creades contemplem les invisibles de Déu, és a dir, perquè per mitjà de les coses temporals aconseguim les espirituals i eternes. (...) L'única cosa de què es pot gaudir és el Pare, el Fill i l'Esperit Sant, és a dir, la mateixa Trinitat. L'única i suprema cosa agradable a tots.

Aquesta teoria, també, és la que explica el llenguatge emprat pels artistes del romànic. La funció de les imatges, del llenguatge figuratiu, no és provocar plaer estètic, sinó transportar el lector del visible a l'invisible, transmetre una veritat intel·lectual. El llenguatge plàstic no és naturalista ni realista perquè només presenta símbols que condueixen a la veritat.

Iconografia medieval: origen i significat de les imatges

El cristianisme és l'única de les tres grans religions monoteistes que accepta la representació antropomòrfica del fet diví i el culte a aquestes representacions, considerades imatges sagrades. Per això, trobem tal profusió d'imatges relatives a personatges de la Bíblia i a sants.

LA BÍBLIA va ser l'obra que més va influenciar en la configuració del pensament medieval. La versió que es va divulgar va ser la de Sant Jeroni, escrita en llatí al segle IV, coneguda com a Vulgata. Consta de l'Antic Testament i el Nou Testament. També hi van exercir una gran influència els Evangelis Apòcrifs.

L'ANTIC TESTAMENT

Està constituït per llegendes, narracions històriques, lleis, poesia, al·legories, profecies, cançons (els salms), consells i proverbis. A l'Edat Mitjana van esdevenir guies pràctiques de vida quotidiana i principis filosòfics de gran importància.

Adam i Eva

Localitza aquesta imatge al Museu i indica'n la procedència:

Tema: Adam i Eva

Font: Gènesi 1-3

Relat: Adam i Eva van ser creats per Déu en el sisè dia i van caure a la temptació de menjar de l'Arbre de la Ciència. Com a càstig, Déu els va expulsar del Paradís.

Quins són els atributs representats?

.....

Amb què s'associa Adam?

.....

Quin és el missatge d'aquest relat?

.....

Per què es representen així?

.....

Localitza al Museu altres obres on es representi aquest episodi:

.....

.....

EL NOU TESTAMENT

Conté els quatre Evangelis, els Fets dels Apòstols, les cartes de Pau, la Carta als Hebreus, altres cartes atribuïdes a diversos apòstols, i l'Apocalipsi o Llibre de la Revelació.
Els Evangelis presenten el significat de la vida de Jesús i transmeten el missatge de Crist.

Epifania

Localitza aquesta imatge al Museu i indica'n la procedència:

Tema: Adoració del Mags

Font: Mateu 2, 1-12

Relat: Uns astròlegs procedents d'Orient van a adorar el nen Jesús perquè han vist la seva estrella.

Atributs

.....

Missatge

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

La Mare de Déu

La Verge Maria s'ha significat al llarg de la història del cristianisme com a Mare de Déu i com a personificació de l'Església, mare i protectora dels fidels.

Com a Mare de Déu, durant el romànic, quasi mai no es representa sola. Es presenta amb el Nen Jesús com a Déu, fent-li de tron. Per això no manté cap comunicació amb ell. No serà fins al gòtic que es presenti una Verge més humana i maternal, afectuosa amb el Nen que ja no mostra la seva personalitat divina.

Localitza aquesta imatge al Museu i indica'n la procedència:

Tema: Mare de Déu (Theotokos, que sosté Déu)

Font: Lluç 1, 2 (i altres)

Relat: Maria, per obra de l'Esperit Sant, engendra Jesús, fill de Déu. El seu fill, nascut sense intervenció de cap home, és Déu fet home, amb naturalesa humana i divina.

Fes una descripció, amb el màxim de detall, d'aquesta imatge, a nivell

Tècnic

.....

Cromatisme i simbologia

.....

.....

.....

Descripció

.....

.....

.....

.....

Què creus que devia provocar, la contemplació d'aquesta imatge?

.....

.....

.....

L'Apocalipsi

El Llibre de la Revelació o Apocalipsi, atribuït a Sant Joan Evangelista, dóna, a mode de profecia, una visió dels últims dies del món i del regne de Déu. Aquesta font, a més d'inspirar nombroses obres d'art i de literatura, és la que contribuï al fet que, en èpoques difícils (fams, pestes, guerres) s'esperés una fi immediata del món i l'establiment del regne etern de Déu.

Va tocar el cinquè àngel, i vaig veure a la terra un estel caigut del cel. Li van donar la clau del pou dels abismes; ell el va obrir i en va pujar una fumarada com la d'una gran forn, que va enfosquir el sol i l'aire. Llavors, de dintre la fumarada, en van sortir unes llagostes que s'escamparen per tota la terra. Les llagostes van rebre un poder com el que tenen els escorpins, però els van ordenar que no fessin mal ni a l'herba ni a la vegetació ni als arbres: tan sols podien picar els homes que no portessin al front la marca de Déu. (La cinquena trompeta. Ap. 8)

Les pintures de finals del segle XI procedents de l'absis central de Sant Quirze de Pedret (Berguedà) mostren el programa iconogràfic de l'Apocalipsi.

Ubica, a la fotografia, tots aquests elements:

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

1. El tron amb el llibre segellat pels set segells
2. Els vint-i-quatre ancians de l'Apocalipsi asseguts en trons amb instruments musicals (distribuïts en tres registres)
3. Els quatre genets de l'Apocalipsi (obren els 4 primers segells portadors de la fam, pesta, mort i guerra)
4. Un serafí amb tres parells d'ales
5. Les ànimes dels morts davant l'altar de Déu (obre el 5è. segell)
6. Uns personatges, els elegits (obren el 6è. segell) *(a la foto no es veuen)*
7. Un àngel que escampa encens al costat de l'altar (obre el 7è. segell)
8. Crist en Majestat dins una doble màndorla acompanyat pel Tetramorf (símbols dels evangelistes)
9. Caïm i Abel fent les seves ofrenes a Déu (al·lusió als elegits i condemnats)
10. Cercle amb la mà de Déu

Intenta situar-te pels volts de l'any 1000. Imagina que ets dins d'aquesta petita església enmig d'un paratge verge. L'interior és tot fosc, ple de referències a l'Apocalipsi. Per cert, tu ets analfabet. Quina sensació creus que tindries? Quins sentiments?

.....

.....

.....

EL BESTIARI FANTÀSTIC

La iconografia del bestiari fantàstic procedeix del món persa, grecoromà i bizantí. Però el romànic sacralitza aquesta estètica pagana convertint aquests animals en portadors de virtuts o perversions. Aquestes representacions són la combinació de parts de diversos animals lluitant de vegades amb els homes innocents. Es troben en capitells i timpans, i tenien la intenció d'ensenyar i advertir de la necessitat de negar el pecat.

Representen els valors positius en general totes les aus, per la seva semblança amb la naturalesa de l'ànima humana, ja que les aus poden volar i ascendir fins al cel. L'àliga i el lleó, per la seva força i noblesa, es consideren guardians dels temples i també de vegades símbol de Crist.

Representants dels valors negatius i dels vicis eren la serp o el drac, símbol del pecat i el dimoni; la llebre i el conill, que s'associaven a la luxúria; el mico era una caricatura grotesca de l'home; el porc senglar i el porc eren sinònims de bruts i mandrosos. L'harpia (cos de rapaç i cap masculí o femení) i la sirena (cos femení i cua o cues de peix) eren representacions de seducció i dominació dels plaers carnals.

Els animals que devoren homes (lleons, llops, gossos, grius...) simbolitzen la mort i el trànsit al més enllà, on coneixeran la nova vida. La mort s'entén com una renaixença, d'aquí que els homes es representen amb una expressió impassible.

Localitza aquestes obres al Museu i indica

Què és

.....

Simbologia

.....

Procedència

.....

Què és

.....

Simbologia

.....

Procedència

.....

VIDES DE MÀRTIRS I SANTS

El cristianisme fou perseguit, des dels seus inicis fins a l'any 313, en què l'emperador Constantí promulgà l'Edicte de Milà, pel qual es posava fi a les persecucions. Els cristians que moriren durant les persecucions foren nomenats màrtirs. Els màrtirs creien que morint per la seva fe en Crist s'aproximaven a la pròpia passió de Crist i anaven al cel.

Durant l'Edat Mijjana, l'art representa profusament les vides de sants i màrtirs, i es desenvolupen moltes festes i tradicions al voltant d'aquestes figures i de les seves relíquies.

Què és

.....

Funció

.....

.....

Procedència

.....

.....

.....

Fonts d'on s'han extret les cites o fragments documentals i literaris

1. Fragments de les cartes als Corintis i als Romans, i de l'Apocalipsi, extrets de: *La Bíblia Interconfessional Catalana*. Ed. Claret. Barcelona, 2005.
2. Cita traduïda de Sant Agustí, procedent de: Sermons. *San Agustín* (vol I, sermó 43,9). La Editorial Católica. Madrid, 1983-1985.
3. Fragment de Coplas por la muerte de su padre, extret de: Jorge Manrique. *Poesia completa*. Editorial Humanitas, DL. Barcelona, 1984.
4. Fragment de la Divina Comèdia, extret de: Dante Alighieri. *Divina Comèdia*. Versió de Joan F. Mira. Editorial Proa. Barcelona, 2004.
5. Fragment traduït de Sant Tomàs d'Aquino, extret de: *Suma teològica*. (Part I, qüest. 2, art. 3). La Editorial Católica. Madrid, 1998.
6. Fragment traduït procedent de l'obra Sobre la Doctrina Cristiana extret de: *Obras de San Agustín* (vol. XV). Biblioteca de Autores Cristianos. Madrid, 1959.